

رفق و مدارا

در تربیت پسران کودکان

گردآورنده: نعمت‌الله محمودی
کارشناس ارشد فلسفه آموزش و پرورش - خوزستان

مقدمه

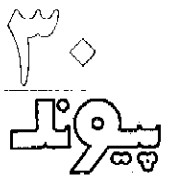
رفق و مدارا در فرهنگ ما سابقه‌ای طولانی دارد. حافظ آن را کلید «آسایش دو گیتی» می‌شمارد و می‌گوید: آسایش دو گیتی تفسیر این دو حرف است با دوستان سروت، با دشمنان مدارا^۱ در روایات نیز بر رفق و مدارا بسیار تأکید شده است و در روایتی رفق، مایه زینت کارها شمرده شده است: «لا یكون الرفق فی شیء الا زانه». رفق بر چیزی قرار نمی‌گیرد مگر این که آن را زینت می‌بخشد. امام علی (ع) نیز رفق را «کلید رستگاری و صفت خردمندان» خوانده است. خداوند در قرآن کریم، رفق و مدارای پیامبر (ص) را ناشی از رحمت خدا بر پیامبر (ص) و مایه اجتماع مردم بر پیامبر (ص) می‌داند و می‌فرماید: «فبما رحمة من الله لنت لهم ولو كنت فظا غلیظ القلب لا نفثوا من حولک». به سبب رحمت خدا بر آنان (مسلمانان)، نرم شدی و اگر درشت‌خو و سخت دل بودی از اطراف تو پراکنده می‌شدند. در سیره تربیتی پیامبر (ص) و اهل بیت (ع) نیز رفق و مدارا از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. به همین سبب، در این نوشتار، رفق و مدارا در سیره تربیتی آنان را مورد بررسی قرار می‌دهیم و بدین منظور، ابتدا معنای رفق و مدارا و سپس تأثیر تربیتی آن را، با الگوگیری از پیامبر و اهل بیت (ع)، بیان می‌کنیم.

رساله جامع علوم انسانی

معنا و تعریف رفق و مدارا

مخالفان و دشمنان به کار می‌رود. استعمال این دو واژه در روایات نیز نشانگر این مطلب است: «لا تحملوا علی شیعتنا، و ارفقوا بهم».^۲ بر شیعیان ما (چیزهای سخت) تحمیل نکنید و با آنان به نرمی و ملایمت رفتار کنید. در روایت دیگر آمده است: «أمرنی ربی بمدرة الناس، کما أمرنی بأداء الفرائض».^۳ پروردگاره مرا به مدار کردن با مردم دستور داده، چنان که مرا به انجام واجبات دستور داده است. به هر حال، براساس آنچه در زبان عربی و فارسی از این دو واژه استنباط می‌شود، معنای این دو واژه در تعلیم و تربیت آن است که مربی، متربی را با ملایمت، دقت و زیبایی (بدون این که مشکل و تکلفی احساس کنند)، به سوی اهداف تربیتی مورد نظر هدایت کند.

«مدارا» در لغت به معنای ملاطفت، نرمی و احتیاط به کار رفته است.^۴ اما با توجه به معنای لغوی «رفق» می‌توان گفت که این واژه در زبان عربی بدین معناست که فرد، کاری را زیبا، دقیق و محکم انجام دهد. این واژه معمولاً در مقابل «خرق» به کار می‌رود و «خرق» به معنای انجام کار با شدت و خشونت و زشتی است. با وجود این که معنای دو واژه رفق و مدارا بسیار به یکدیگر نزدیک است، موارد کاربرد آن‌ها در زبان عربی متفاوت است. رفق عمدتاً در مورد موافقان و دوستان و حداکثر در مورد مخالفان به کار می‌رود؛ در حالی که مدارا، به ویژه مدارای احتیاطی، بیش‌تر در مورد

رفق و مدارا در تربیت عبادی کودکان

ائمة معصومین (ع) به آثار و پیامدهای تربیتی ناشی از اختلاف سنی افراد توجهی خاص داشتند. آنان در تربیت دینی، میان کودکان و بزرگسالان تفاوت قائل می‌شدند و از هر یک انتظارات خاصی داشتند. یعنی آنچه را که از یک شیعه مثلاً شصت ساله انتظار داشتند، از یک نوجوان انتظار نداشتند. در سیره امام زین العابدین (ع) آمده است:

امام زین العابدین (ع) به کودکان دستور می‌داد نماز مغرب و عشاء را با هم و نماز ظهر و عصر را نیز با هم بخوانند. به ایشان می‌گفتند: نماز را در اول وقت نمی‌خوانند؟ ایشان می‌فرمودند: بهتر از این است که بخوانند و نماز نخوانند.^۱

در مقابل، معصومین (ع) از بزرگسالان انتظارات بیش‌تری داشتند، و از کسی که عمرش را در اسلام گذرانده بود، انتظار داشتند اعمال خود را با رعایت همه یا اکثر مستحبات انجام دهد.

آثار تربیتی رفق و مدارا

با توجه به نکاتی که از سیره معصومین (ع) نقل شد، لزوم رعایت رفق و مدارا در تعلیم و تربیت از اهمیت و جایگاه ویژه‌ای برخوردار است که در این جا تنها به دو نکته بسنده می‌کنیم:

نخست آن که رفق و مدارا با متریان موجب جذب آنان به مربی و شخصیت و منش و آرا و عقاید او می‌گردد. در رفتار امام زین العابدین (ع) با مردی که به ایشان دشنام داد و در رفتار امام حسن (ع) با مرد شامی، این تأثیر بسیار روشن است. همین امر موجب می‌گردد تأثیرپذیری متربی از مربی افزایش یابد و به تدریج عقاید و آموزه‌های او را بپذیرد. در روایتی از امام صادق (ع) نقل شده است که ایشان دلیل مدارا با مردم، به ویژه مخالفان را، جذب آنان به سوی دین می‌داند:

«و اما المخالفون فیکلمهم بالمداوة، لاجتذابهم الی الایمان»^۲ اما با مخالفان با الفت و مدارا سخن می‌گویند تا آنان را مجذوب دین کنند.

دوم آن که رفق و مدارا با متریان موجب می‌شود آنان آموزه‌ها و مفاهیم دینی را به بهترین وجه، درک و جذب کنند و به تدریج به مدارج بالای ایمان و کمال برسند، بدون آن که از اعمال دینی خسته یا دلزده گردند. در توصیه پیامبر (ص) به عی (ع) به این موضوع اشاره شده است:

«عبادت خداوند را برای خودت ناخوشایند مکن؛ که زیاده رو و افراط کار نه مرکب خود را سالم باقی می‌گذارد و نه راه ر طی می‌کند»^۳

این روایت بیان می‌کند که رعایت نکردن رفق و مدارا در مقام

تربیت، حتی اگر در مورد خود فرد باشد، موجب می‌شود فرد از عبادت و سایر اعمال دینی خسته و در نتیجه متفرگردد و بدین سبب از طی مسیر کمال باز بماند. به‌طور خلاصه، آثار تربیتی رفق و مدارا نخست این است که مخاطب را به متربی جذب می‌کند و دوم آن که موجب می‌شود مخاطب آموزش‌های متربی را به خوبی درک کند.

پی‌نوشتها:

- ۱- دیوان حافظ، ص ۹۹.
- ۲- میزان الحکمه، ج ۴، ص ۱۵۶.
- ۳- ابن عساکر، ۵۹.
- ۴- سیره تربیتی پیامبر، محمد داوودی، ص ۲۴۷.
- ۵- کافی، ج ۱، ص ۳۳۴.
- ۶- بحار انوار، ج ۹، ص ۲۰۲، روایت ۶۶.
- ۷- سیره تربیتی پیامبر، محمد داوودی، ص ۲۵۳.
- ۸- میزان الحکمه، ج ۳، ص ۲۳۹، روایت ۵۴۹۵.
- ۹- سیره تربیتی پیامبر، محمد داوودی، ص ۲۵۹.